

confraterboek van de Middelburgse boekhandelaar S. van Benthem. De tien exemplaren die op 1 april door hem in commissie waren genomen, werden 14 juli allemaal teruggezonden naar Amsterdam. Eerst nadien moet er op Walcheren vraag ontstaan zijn, zodat Van Benthem reden zag een bestelling te plaatsen. Op 6 september boekte hij 12 exemplaren in, en eer het jaar om was, had hij 164 exemplaren van het *Adres* afgenomen. Medio augustus beschreef de Haagse predikant Verweij de omslag die toen inmiddels had plaatsgevonden aldus:

Het [*Adres*] trok niet veel meer mijne aandacht, dan menig ander liefdeloos en twiststokend voortbrengsel uit dien winkel. ... Voorts geloofde ik ... dat het Blaadje wel in den vloed der vergetelheid wegdrijven en met andere blaauwboekjes, hetzij tegen het *Collegium Philosophicum*, of tegen de inënting der koepokken geschreven, naar den kruidenierswinkel zou verzonden worden. Maar die verwachting werd op ééns teleurgesteld, toen men alomme hoorde vragen: 'hebt gij dat twiststokend ADRES eenes scheurmakers al gelezen?'.¹⁴

Den Ouden kon dat jaar het *Adres* achtmaal herdrukken. Zijn naam was nu bij vriend en vijand bekend. De leidende kringen in kerk en staat hadden met hun actie het omgekeerde bereikt van hetgeen zij beoogd hadden.

Echter, ook door eigen beleid kreeg Den Ouden in 1827 steeds meer bekendheid. Uit advertenties achter zijn nieuwe uitgaven blijkt dat hij er naar streefde om mede via het aankopen van oudere titels zijn fonds uit te breiden. In de herfst van dat jaar bezat hij zodoende naast enkele elders verschenen titels van Da Costa ook alles wat nog resteerde aan werken van de Leidse predikant N. Schotsman. Van deze in 1822 overleden strijder voor orthodoxie bracht hij voortaan zes stukjes in de handel. De uitgeverij kreeg een geheel eigen profiel. 'Zoodra men', aldus de *Godgeleerde Bijdragen* van november 1827, 'een geschriftje in handen krijgt, dat op den titel zich als voortbrengsel van den boekwinkel van J.H. DEN OUDEN ... aankondigt, kan men zich reeds verzekerd houden wat men te lezen zal krijgen. Het is toch met dien man *Nomen et Omen*.' De 'voorstan-

14. D. Molenaar, *Noodzakelijke zelfverdediging*, Amsterdam (J.H. den Ouden) 1841, 12; Confraterboek S. van Benthem 1825-1828, fol. 77^v-78^r; BKVB BBe 1-63; [B. Verweij], *Het Adres aan alle mijne hervormde landgenooten, getoetst aan den geest der waarheid, der liefde en des vredes. Een woord, ter geruststelling, voor de vrienden der Hervormde Kerk*, Amsterdam (G. Portielje) 1827, 3-4. 'Naar den kruidenierswinkel': dit behoeft niet te betekenen dat de boekjes daar gebruikt werden als pakpapier; bij de kruidenier werden ook wel boekjes verkocht (mededeling dr. B.P.M. Dongelmans).